FLORIAN COPCEA

Drobeta Turnu Severin
(România)

MIHAI EMINESCU: „IDEEA EUROPEANĂ”

Abstract

Florian Copcea's article aims at analyzing the „European idea” in M. Eminescu's view. In numerous publicistic articles he describes Europe as „an organism” in terms of a programmatic organism which he promotes in his entire work. He proposes to found” The Spiritual European League” that anticipated the European Union of today.

Renaşterea noastră naţională şi integrarea culturii româneşti într-un circuit de valori lărgit, i-a avut drept exponenţi, în conjuncturi sentimentale faţă de fenomenele dinlăuntrul zonei delimitate, numită Europa, pe Paris Mumuleanu, Dinicu Golescu, Constantin Stere, Eufrosin Poteca, Mihail Kogălniceanu şi Grigore Ghica.

Însă, cu mult înainte de aceştia, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Dimitrie Cantemir vor postula naşterea europenismului românilor din spiritul culturii universale cu care intraseră în contact direct. O constatare imediată, care confirmă existenţa proeuropenismului românesc, îl face pe prof. dr. univ. Mihai Cimpoi[1] să scrie: „Sentimentul că europenismul face parte din propria existenţă a românului şi din «substanţa medulară» (după expresia lui Călinescu) a românismului au avut-o cu deosebire iluminiştii, paşoptiştii, junimiştii, filozofii, oamenii de cultură şi scriitorii din perioada interbelică”.

În accepţiunea sa, proeuropenismul românesc s-a manifestat, la început, sub forma atitudinilor sentimental admirative, exprimate retoric şi liric, pentru ca să continue prin formarea unei conştiinţe după modelul european. Românii au fost mereu atraşi, pe parcursul unui secol şi jumătate, de mitul unei „idei comune”, capabilă să le deschidă calea spre civilizaţie şi, astfel, spre universalitate.

Apariţia meteorică a lui Eminescu nu numai că a înnobilat idealul poporului, ci l-a provocat să caute acele elemente care să garanteze, pe de o parte, conservarea limbii, iar pe de altă parte, accesul liber la valorile spirituale. În scrisoarea din 11 februarie 1871 către Iacob Negruzzi, el pretinde că orice demers de integrare a naţionalismului în universal trebuie făcut „pe pământurile noastre strămoşeşti…”, condiţie fără de care nu am avea garanţia respectării limbii şi bisericii”. El găseşte oportun că trebuie să intrăm, „păstrând firea noastră românească”[2], în „concertul popoarelor europene”. În viziunea lui Eminescu o Europă unită nu este un exerciţiu teoretic, pus în pericol de naţionalismul etno-marxist. Să nu pierdem din vedere că în prima jumătate a secolului al XIX-lea îşi făcea loc în istorie şi curentul federalizării Europei. La noi Nicolae Bălcescu, Simion Bărnuţiu şi Dimitrie Brătianu împărtăşeau ideile lui Mazzini care susţineau realizarea, pe baza statelor naţionale, a unei Europe federale democrate şi republicane.

BDD-A6890 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:35 UTC)

În contrast cu principiul federalismului enunţat în special de aristocraţi, optimismul lui Eminescu a devenit şansa României de a aspira la „ideile de progres" pentru a se „întări înăuntru şi a inspira încredere în afară"[3].

Pentru Eminescu Europa era asociată unui *organism* „în care palpită viul şi care este modelul unităţii şi dezvoltării organice"[4].

Acesta devine subiectul fundamental pus în discuţie de Eminescu în articolul *În unire e tăria* publicat în *Federaţiunea* (III, nr. 34, 10/22 aprilie 1870, p. 131-132), care comentează editorialul *Einheit macht stark* apărut la 13 aprilie 1870 în ziarul ceh de limbă germană – *Politik*. Sesizând efectul ce l-ar putea avea asupra românilor constituirea unei *Ligi spirituale europene*, organism invocat în *Politik*, dar mânat şi de dorinţa sa acerbă de a-i alia ideii europene, Eminescu îl redă aproape în întregime. Evident, Eminescu a fost atras de orientarea popoarelor, într-un „timp de tranziţiune", către interesele lor comune care pot fi realizate numai dacă vor fi unite într-o „strânsă ligă spirituală întreolaltă". Tare mult trebuie să-l fi fascinat pe poet acest pasaj: „Trebuie să ne simţim şi înţelegem cu acurateţă unul pre altul, pentru ca să facem de ruşine viclenia inamicilor noştri comuni, a căror ţintă rămâne totdeauna aceeaşi şi care nu vor nimica mai puţin decât de a ne dezbina întotdeauna. Nici un popor să nu se mai lase sedus de la flamura comună prin promisiuni cari se inspiră doar conducătorilor săi. Să ne aducem aminte de trecut, care ne-a învăţat cu mii de fapte atât de amare cum că numai o solidaritate tare poate să ne îndestuleze şi să îndeplinească toate la care suntem îndreptăţiţi. Să ne ferim din calea ademenirilor contrarilor, fie ele cât de strălucite"[5].

Acest articol, care reflecta poziţia cehilor în privinţa „noii alianţe a popoarelor" l-a convins pe Eminescu asupra necesităţii ca românii să nu piardă şansa istorică de a face parte din *federaţiunea* în care, precizează editorialul din *Politik*, unul să stea pentru toţi şi toţi pentru unul. Eminescu chiar se întreabă retoric: „Ce fac românii pentru a se alia acestei idei?". El este convins că românii nu pot rămâne în afara acestei mişcări europene, întrucât „azi avem atâtea naţiuni care au interese comune nouă şi se luptă alături de noi". După părerea sa românii nu au dreptul să rămână „singuri pre câmpul de luptă" şi să dea „cu piciorul stării de faţă a lucrurilor". El este contrariat de lipsa de reacţie a „presei boeme" dar şi a „conducătorilor noştri" care manifestă o nepăsare fatalistă în ceea ce priveşte modelul său utopic „de Europă ca organism ideal armonizat"[6].

Continuând raţionamentul ilustrului cărturar, M. Cimpoi - Eminescu era european prin spiritul său deschis, ideea europeană fiind mai întâi ideea românească: „unirea naţională (a românilor) şi unirea naţiunilor europene sub semnul comunităţii intereselor, al «constituţiunii neamurilor», deci al unui spectru de particularităţi afine, al valorilor şi al unei poziţii geografice de răscruce care determină funcţia de liant spiritual intercontinental, iată axa publicisticii eminesciene"[7].

Atât tema editorialului din *Politik*, cât şi a articolului eminescian *În unire e tăria*, gravitează în jurul „naţiunilor nemulţumite ale Austriei" care sunt chemate să reformeze Constituţia, românii având datoria providenţială de a se solidariza şi a păşi „la o activitate comună" în opoziţie cu „inamiciţia ungurilor".

Demersul lui Eminescu din *Federaţiunea* nu este izolat şi nici singular. În perioada 1876-1883 în *Timpul* el a pledat pentru europenism, acesta făcând parte intrinsecă din propria existenţă a românului şi din „substanţa medulară", conform expresiei lui G. Călinescu, a românismului în genere. În Rusia şi Europa[8], în contextul dualismului germano-maghiar, Eminescu concluzionează: „Suntem cu totul cufundaţi în ideile Occidentului" şi „suntem

BDD-A6890 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:35 UTC)

o muchie de despărțire între două lumi cu totul deosebite", motiv pentru care prioritatea noastră exclusivă ar trebui să fie „să cunoaştem amândouă lumile acestea". Intervenția episodică din *Timpul*[9] *– Idealul unității politice a românilor –*, ne dă o imagine clară în legătură cu atitudinea lui Eminescu vis-à-vis de „curentul de nord-est" menit „a schimba fața Europei şi curentul de vest ce tinde a menține *status-quo*". Iată câteva precizări elocvente în acest sens: „Hotărârea noastră pentru Răsărit sau Apus va atârna desigur de viitorul ce ni-l vor asigura; şi aceasta nu ca stat numai, căci statul român prin teritoriul său şes şi deschis din toate părțile nu pare menit de providență de a fi militar şi cuceritor, ci ca nație. Ni se pare evident că viitorul Orientului este o confederație de popoare în care egalitatea naționalităților şi limbelor, pe orice teritoriu se vor afla ele, va fi lucru principal, iar formațiunile de state lucru secundar".

Într-o astfel de conjunctură „idealul românilor din toate părțile Daciei lui Traian este menținerea unității reale a limbei strămoşeşti şi a bisericii naționale". El nu poate accepta „starea de asediu" la care este supusă Transilvania din partea Ungariei, situație care îl obligă să pună, totuşi la îndoială generozitatea Austriei: „Prin urmare, întorcându-ne de unde am plecat şi considerând asiduitatea cu care presa austriacă cere de la români ca în caz dat să se sacrifice pentru «civilizație», ni se va da voie să întrebăm dacă civilizația austro-maghiară, în forma în care ni se arată, merită să ni ridicăm brațul pentru ea, dacă se poate cere de la români ca ei să meargă alături ca o putere care, stăpânind ea însăşi peste trei milioane de români, îi tratează într-adins şi într-una cu disprețul celui mai elementar simț de justiție; căci românii – să fie bine stabilit - nu cer privilegii, prerogative, ei cer în Ungaria cel puțin aplicarea conştiințioasă a legii *pozitive* a naționalităților, în Bucovina nu cer decât exercițiul liber al confesiei lor, autonomia bisericilor; o autonomie pe care-o au evreii, lipovenii, calvinii, nemaivorbind deloc de puternica poziție a bisericii catolice; dacă, c-un cuvânt, se poate cere să ni vărsăm sângele pentru a asigura contra mişcării slave supremația simulacrului de civilizație evreiască din Austro-Ungaria".

La dilema foii germane *Bukarester Torblatt*, care oscila în a da un răspuns la întrebarea care dintre cele două puteri (Austria şi Rusia – *n.n*) ar fi favorabilă României şi dacă acesta ar putea rămâne în afara influențelor, Eminescu pledează pentru echilibru: „Nici una, răspundem. Avem într-adevăr trebuința de păstra bunăvoința Austriei; dar trebuința aceasta este egală către toate puterile mari. Avem nevoie şi de Italia, şi de Rusia, şi de Germania, şi de Anglitera, şi de Franța, în mod cu totul egal. Acesta este întreg înțelesul poziției noastre dificile în Orient. Popor latin, înconjurat de slavi, de maghiari, de germani, noi nu putem răzima pe nici o simpatie de rasă, care e cea mai puternică dintre toate (…) Înclinând spre una sau spre alta e evident că punem în cestiune interesele sau ale unuia sau ale altuia. Dovedind însă, prin toată atitudinea noastră, că, în mijlocul acestei lupte ascunse, noi nu urmărim decât pur şi simplu interesul nostru național, nici una dintre ele nu ne-o poate lua în nume de rău[10]".

În *Timpul* din martie 1880, în articolul *În privirea politicei externe*, Eminescu, tot în acest context, este categoric: „Numai că de la pericolul imediat şi vădit până la planuri de politică europeană, până la voința de-a fi un factor hotărâtor în echilibrul european, e o deosebire cât cerul de pământ. Prin urmare conştiința rolului modest pe care-l are țara noastră, fie în Europa, fie chiar în politica specială pe care o putere sau alta ar inaugura-o cu oarecare precumpărire în Orient, sentimentul apoi că suntem atât de străini, deci o individualitate cu totul aparte în mijlocul popoarelor şi mari şi puternice care ne înconjură, toate acestea ar trebui să se imprime şi-n politica noastră exterioară, pe care

BDD-A6890 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:35 UTC)

am trebui s-o urmăm ca şi strămoşii noştri, cari stăteau bine cu toţi şi nu se apărau decât de agresiune directă". În corpul aceluiaşi articol, reproducând un text, Eminescu face cunoscute „aspiraţiunile noastre" de a ne apropia de „civilizaţiunea europeană", ideile de progres românesc trebuind „să fie pururea ţinta noastră pentru a ne întări înlăuntru şi a inspira încredere înafară". El recomandă românilor să nu se îndepărteze de interesele naţionale, o asemenea politică fiind „singura bună pentru România (…) fiindcă am regretat şi regretăm şi astăzi că înaltul areopag european nu ne-a asigurat el însuşi condiţiile de existenţă ce le doream cu toţii pentru statul nostru".

Europa este concepută de poet ca un model unic, diferit de celelalte părţi ale lumii, capabil să copieze organizarea albinelor şi furnicilor care reprezintă „prototipul în mic al statului omenesc:" „Europa pare a fi capabilă de-a trăi continuu: cauza este că ea e tocmai partea aceea a Pământului, care în proporţiune cu întinderea ei teritorială are litoralele (ţărmii) cele mai multe. Şi marea nu este numai un element, ci o mare faptă economică, căci este un puternic mijloc de comunicaţiune, drumul popoarelor. Asta însemnează atâta, că Europa are facultatea, natura de-a întreprinde şi întreţine comunicaţiunea cu toată lumea şi din punctul acesta de vedere ea e situată în mijlocul lumii întregi"[11].

În studiul său *Europa, sarea Terrei*[12] eminescologul Mihai Cimpoi notează: „Eminescu visa şi la o uniune intimă a micilor state de la Dunăre care existau în secolul al XIV-lea «prin sentimentul de comunitate religioasă, opusă puternicelor încercări de prozelitism catolic şi prin tendinţa de-a se desface de supremaţia ierarhiei bisericeşti a Bizanţului şi de a-şi crea bisericile lor autonome»".

Aşadar, rolul României în consolidarea ideii europene, „este unul modest", dar asta nu trebuie să o lipsească de „ideea armoniei intereselor" o naţiune ca a noastră „trebuie să stea cu toată Europa în raporturile de liber schimb şi de liberă aşezare reciprocă, în care stau întreolaltă Francia, Anglia bunăoară".

Pe respectivul temei el îşi bazează şi acest raţionament care îşi are originea în revolta sa faţă de nerecunoştinţa marilor puteri care, deşi au promis, nu au asigurat „protecţie României contra războiului şi întreaga Europă, deşi i-a ţinut cumpănă pe malurile Dunării", „ne-a lăsat în voia propriei noastre sorţi"[13], cu alte cuvinte „ne-au ruinat economiceşte".

O contribuţie substanţială în direcţia dezvoltării ideii de *Ligă spirituală europeană* care să presupună o nouă alianţă a popoarelor sub formă de *Federaţiune Europeană*, o constituire şi lucrarea *Economia naţională*[14] care, se presupune, este transcriere a unor prelegeri de economie politică. Descoperim aici comentarii pertinente referitoare, printre altele, la „statele antice ale Europei", singurele care pot aduce prosperitate şi independenţă lumii şi pot experimenta „ideea de stat aristotelică". Este adus în discuţie Platon a cărui „cugetare fundamentală (…) e ceea ce numim noi prototipul, ideea", al cărei idealism l-a marcat profund pe Eminescu. Tot acolo se face referire şi la Aristotel, „domnul materiei", cum este el caracterizat. Nu întâmplător am adus în discuţie această latură sensibilă a poetului care, într-adevăr, a fost rezultatul, în publicistică şi poetică, a filozofiei marilor gânditori ai culturii universale. În articolul *Proiectul d-lui Conta asupra instrucţiunii* (2), publicat în *Timpul*[15], cu referire la reforma învăţământului, M. Eminescu comentează: „Şcoalele noastre secundare, îndeosebi învăţământul numit gimnazial-liceal, sunt întocmite în esenţă după modelele luate din Franţa şi din Germania. Esenţa acestui învăţământ este la noi, ca şi în Franţa şi Germania, clasicitatea şi cultura literară şi istorică pe temeiul clasicităţii, adecă *humanitatis studia* în înţelesul celor vechi. Pe acest temei, susţinut în Germania şi în Franţa prin tradicţiunea unei culturi de multe secole, ne-am organizat şi noi şcoalele mai înalte şi ne-am pus astfel în *comunitate de cultură cu Europa*

BDD-A6890 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:35 UTC)

apuseană. Această comunitate de cultură cu Europa civilizată este pentru români de-o necesitate aşa de absolută încât încercarea de-a slăbi ar însemna astăzi paralizarea oricărui progres al şcoalelor noastre şi, în genere, al statului român".

În opinia lui Eminescu, „străbaterea firelor de cultură de la noi la Europa apuseană şi de la Europa apuseană la noi (…) a contribuit a face din noi ceea ce suntem astăzi: un popor de ginte latine cu conştiinţa misiunii sale de a fi un purtător de cultură la pragul Orientului şi cu dorinţa vie de-a-şi asimila tot mai mult rezultatele experienţelor Europei apusene fără a trece prin crudele încercări prin cari s-a văzut ea adeseori pedepsită pentru orice precipitare şi tendenţă exagerată".

Proeuropean şi susţinător înverşunat al ideii unei configuraţii europene concentrice, care a depăşit „modelul utopic de Europă ca organism[16]", Titu Maiorescu, în studiul *Despre scrierea limbei române (1866)*, prezice: „Secolul XIX se va numi în istorie cu drept cuvânt secolul naţionalităţilor. În el s-a lămurit şi se realizează ideea că popoarele sunt chemate a se întări în cercuri etnografice, deosebindu-şi fiecare misiunea istorică după propria sa natură. Pe lângă tezaurul comun al popoarelor civilizate, mai are fiecare tărâmul său aparte, în care îşi dezvoltă în mod special individualitatea şi, separându-se aici de toate celelalte, îşi constituie naţionalitatea sa. Astfel, se cere ca poporul să aibă o formă de stat naţională, şi mai ales o literatură şi o limbă naţională".

Având o asemenea concepţie despre *ideea europeană* nu este greu să ne explicăm de ce T. Maiorescu a recunoscut[17] dimensiunile europenităţii şi universalităţii omului timpului modern care a devenit Mihai Eminescu.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

[1] *Proeuropenismul românesc* în *Acta Universitatis Danubius* nr. 1, 2007, p. 9-19.

[2] Vezi *Tradiţii istorice* în *Publicistică – Referiri istorice şi istoriografice,* Ed. Cartea Moldovenească, Chişinău, 1990, p. 214.

[3] Vezi articolul *În privirea politicei externe* în *Timpul,* 6 martie 1880.

[4] Mihai Cimpoi, *Europa, sarea Terrei,* Ed. Ideea Europeană, Bucureşti, 2007, p. 89.

[5] Eminescu, *Opere,* III, *Publicistică*. *Corespondenţă*. *Fragmentarium*, Ed. *Univers enciclopedic*, Bucureşti, 1999, p. 75.

[6] Mihai Cimpoi, *Proeuropenismul românesc,* revista *Acta Universitatis Danubius*, nr. 1/2007, p. 11.

[7] Idem, p. 12.

[8] *Timpul*, 29 octombrie 1876.

[9] *Timpul,* 17, 19, 21, 26 noiembrie 1876.

[10] Mihai Eminescu, *Opere*, XI (ediţia Perpessicius), Bucureşti, 1984, p. 331.

[11] Mihai Eminescu, *Fragmentarium,* Bucureşti, 1981, p. 159-160.

[12] Mihai Cimpoi, *Europa, sarea Terrei,* Ed. Ideea Europeană, Bucureşti, 2007, p. 92.

[13] Mihai Eminescu, *Influenţa austriacă asupra românilor din Principate,* în *Timpul,* 1 august 1876.

[14] Mihai Eminescu, *Opere,* X, p. 259.

[15] Mihai Eminescu, *Opere,* X, p. 259.

[16] *Neutralitatea teritoriului român,* în *Timpul*, 13 aprilie 1877.

[17] Lucrarea se află într-unul din caietele lui Eminescu, cuprinzând 16 foi şi este încorporat în *manuscrisul miscelaneu 2257*.

BDD-A6890 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:46:35 UTC)